DOI: https://doi.org/10.17355/rkkpt.v34i2.147

László Andor*

Nyelvi tájkép csata után

Utcanevek változása a szomszédországi magyarok lakta településeken 1944–1948

Linguistic Landscape After Battle. Street Name Changes in Hungarian-Inhabited Settlements in Neighboring Countries 1944–1948

Abstract: Street names retained their symbolic significance in the 20th century. This paper examines the changes of street names in Hungarian-inhabited settlements in neighboring countries from the victory over Nazi Germany to the communist parties' seizure of power. The study also seeks to determine how political events influenced street naming practices, and to identify the similarities and differences that emerged across the individual countries. Particular attention is devoted to street names commemorating prominent Hungarian figures.

Keywords: regime change, sovietization, linguistic landscape, nationality policy, Hungarian minorities

A 19. század második felétől a mindenkori hatalom térpolitikájának részeként az utcanevek is szerephez jutottak a modern nemzeti identitás, a tömegek hazafias érzéseinek és az államhoz való lojalitásának megerősítésében. A földrajzi egységek elkülönítésére, a tájékozódás segítésére létrejött utcanevek a szimbolikus politizálás színtereivé lettek, térben jeleníthették meg az éppen hatalmon lévők értékrendjét. A mindennapi élet látszólag közönséges, ideológiamentes területein megjelenő tiszteleti utcanevek a modern politikai kultúra alapvető jellegzetességévé váltak, általuk pedig a városi tér virtuális politikai helyszínné lett.

* A szerző történész, középiskolai tanár, Tatabánya; az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola hallgatója. E-mail: laszlo.andor1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2931-2772

Itt is jól megfigyelhető a nemzeti kizárólagosságra való törekvés. A dualista korszakban a hivatalos utcanévadás elterjedésével a magyar (néhány esetben a szász) önkormányzatok egyformán nem voltak tekintettel a más nemzetiségű lakosságra.[1] Trianon után fordult a kocka: hasonlóképpen jártak el az utódállamok hatóságai, bár az egyes országok közt léteztek különbségek. Míg Csehszlovákiában ott, ahol a kisebbségi lakosság aránya elérte a 20%-ot, az ő nyelvükön is feliratozták az utcanévtáblákat, Romániában sok helyen tiltották a magyar nyelvű utcaneveket.[2] Az 1938–1941 közti határrevíziókat követően ismét a magyarok törekedtek eltüntetni a más nemzetiségekre utaló neveket a közterekről.[3]

A történelmi sorsfordulók alkalmával egyszerre történt meg az előző korszakkal való szembehelyezkedés, annak történetszemléletével való leszámolás, és az új rendszer által mintaadónak tekintett hagyományok kijelölése, a közvélemény számára minél több formában való közvetítése. Az utcanevek megváltoztatásának gyakorlata a francia forradalom óta a rendszerváltások kinyilvánításának olcsó és gyors módja lett, hiszen lehetőséget nyújtott az új politikai berendezkedések számára az előzővel való szakítás látványos bemutatására csakúgy, mint saját hőseik megörökítésére.[4]

A 19. századi nacionalizmus nemzetépítő stratégiájának részévé váló utcaelnevezések szimbolikus szerepüket a 20. században is megtartották, sőt, több esetben ekkor teljesedett ki ez a jelenség. Jelen tanulmány a náci Németország fölött aratott győzelemtől a kommunista pártok hatalomra kerüléséig vizsgálja az egykor Magyarországhoz tartozó területek utcaneveinek alakulását: kik, mikor és miért változtatták meg azokat? Arra is keresi a választ, miként hatottak ezekre a politikai események, miközben kiemelt figyelmet szentel a magyar személyiségek nevét megörökítő utcaneveknek.

Ennek felderítése érdekében az írás a szakirodalom mellett visszaemlékezéseket, néhány levéltári forrást, térképet, valamint elsősorban magyar nyelvű sajtóanyagot használ. A helyi lapok ugyanis nem csupán hírt adtak a változásokról vagy közölték egy-egy település akár teljes utcanévjegyzékét, hanem időnként beszámoltak a döntéshozatal folyamatáról, az abban részt vevők köréről, a változások okairól. Ezekben az átmeneti években, az egypárti diktatúrák kiépülése előtt még ellentétekről, vitákról is értesülünk belőlük.

Az alábbiakban nem egyforma mértékben lesz szó az érintett országokról. Ennek nem csupán az egyes magyar közösségek eltérő lélekszáma az oka.

[1] Erről ld. László Andor: Az utcanevek szimbolikus szerepe a dualista korszak Magyarországának nemzetiségek lakta területein. *Regio,* 2023/2. 81–100.

[2] Ld. László Andor: „A legnagyobb irredenta: a magyar helység- és utcanevek használata." Utcanevek az utódállamokban 1918–1938 között. *Regio*, 2023/3. 116–148.

[3] Ld. László Andor: „Kolozsvár magyarsága 22 éven át őrizte szívében az utcák magyar elnevezését." Utcanevek a Magyarországhoz visszatért területeken. *Regio*, 2024/2. 140–164.

[4] Az utcanevekről mint emlékezethelyekről részletesebben ld. László, 2023. 81–87.

A forrásadottságok vagy a magyarok jelenlétére utaló utcanevek hiánya ugyancsak hozzájárulhatott bizonyos települések, vidékek látszólagos háttérbe szorulásához. Egyes államokban alig vagy egyáltalán nem létezhettek ilyen utcanevek, és vita sem folyhatott ezekről a közélet beszűkült és szigorúan ellenőrzött fórumain. Beregszászból például sem térkép, sem utcanévjegyzék nem áll rendelkezésre a világháború utáni évtizedekből,[5] viszont az 1945 végén kialakított választási körzetek sajtóban megjelent ismertetése alkalmasnak bizonyult az utcanevek számbavételére.

Miként lett magyarrá Marx, Engels, Lenin és Sztálin? Változások a magyarok által lakott romániai településeken

1944 őszén, alig néhány nappal a szovjet csapatok kolozsvári bevonulását követően a városban megjelent a szebeni egyetem bizottsága. A helyi egyetem átvételére érkeztek, tagjai pedig egy román csendőrezredes utasítására letépkedték a magyar nyelvű feliratokat az intézményben. A szovjet városparancsnokság hamarosan közbeavatkozott, és ultimátumuknak eleget téve a frissen érkezett román csendőrség, a polgári közigazgatás emberei és a szebeniek is elhagyták a települést.[6] Részben a hasonló erőszakos cselekmények elkerülése érdekében a következő hónapokban a korábban Magyarországhoz tartozó észak-erdélyi területek szovjet katonai adminisztráció alá kerültek.[7] Ezzel többek között sikerült megakadályozni a magyar többségű városok „nyelvi tájképének" gyors és gyökeres megváltoztatását.

Ez alatt az átmeneti időszak alatt is szép számmal történtek utcanévcserék. Kolozsváron már az év novemberében, az 1917. évi orosz bolsevik hatalomátvétel évfordulója alkalmával lecseréltek a „fasiszta uralmat hirdető" 13 utcanevet. Hitler, Mussolini és Horthy mellett eltűnt az utcatáblákról több magyar politikus és család neve, valamint módosították a magyar csapatok 1940. évi bevonulására emlékeztető Szeptember 11. út és a Honvéd utca nevét is. Nem minden esetben a közelmúlt nyomaival való leszámolás volt a cél, hanem a legfontosabb közterek szimbolikus birtokbavételére, valamint az „új hősök" megörökítésére is törekedtek. Ezért keresztelték át a város főterét, valamint fő útvonalát is. Az előbbi nem viselhette tovább Mátyás király, míg az utóbbi Horthy és Wesselényi Miklós nevét. Annak a Vasvári Pálnak is el kellett tűnnie a névadók közül, aki 1849-ben a románok ellen vívott harcokban vesztette életét az erdélyi Szigethegységben.

[5] Erről ld. Erőss Ágnes: *Szimbolikus terek és térhasználat többnemzetiségű városokban: Beregszász és Nagyvárad példája*. Doktori disszertáció Budapest: ELTE, 2018. 58.

[6] Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március). In: Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (összeáll.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár – Csíkszereda: Erdélyi Múzeum-Egyesület - Pro-Print Könyvkiadó, 2003. 61–62.

[7] Uo. 39. és 51.

A korabeli erőteljes propagandának megfelelően az átnevezésről beszámoló újságcikk szerint a lakosság „megnyugvással láthatja, hogy a Vörös Hadsereg vezetőinek neve mellett utcákat és tereket kaptak a magyar és román demokrata hősök is.” A főtér új neve a „horthysta megszállás” alól való felszabadulásra utalva Szabadság tér lett, míg a vasútállomásra vezető főút két szakasza a két parasztvezér, Dózsa György és Horea nevét vette fel. Az ő szerepeltetésük egymás társaságában a két nemzet testvériségét fejezte ki, miközben a „haladó hagyományokra”, az osztályharcra emlékeztetett. A szovjet főtisztek közül csupán az Erdélyt „felszabadító” hadseregcsoport parancsnoka, Malinovszkij marsall kapott egy teret – ő jelképes módon Hitler helyét vette át.[8]

Ugyancsak szimbolikus módon váltotta Gömbös Gyulát Rákosi Mátyás. Az ekkor még mindig Moszkvában tartózkodó magyar kommunista vezető így a proletár internacionalizmus jegyében elsőként egy erdélyi településen vált utcanévadóvá. (Később például Nagyváradon is viselte egy utca a nevét.[9]) Az új nevek közt megjelentek a kommunisták által a nemzeti panteonba beemelni kívánt parasztvezérek, népi hősök vagy forradalmárok, akik az előző rendszerrel, az „úri világgal” való leszámolást tették nyilvánvalóvá. Közéjük tartozott Horea, Cloşca, Crişan, Tudor Vladimirescu, Budai Nagy Antal, Dózsa György és Táncsics Mihály. Az alig két éve elhunyt Móricz Zsigmond is utcát kapott csakúgy, mint a háború ellen küzdő kommunista Békepárt székely munkás vértanúja, Józsa Béla. A lakosokat arra kérték, hogy karton- vagy bádogtáblákat függesszenek ki az új utcanevekkel. Az ügy fontosságát jelzi, hogy az ideiglenesnek szánt változásokat rögzítő rendelet kétnyelvű szövegét minden hirdetőoszlopra kifüggesztették.[10]

A „kincses városban” az ekkor választott névadó személyiségek nagyobb számban voltak magyarok, mint románok. A magyar sajtóban ezt és a sok korábbi név megmaradását az „igazi demokrata rendszer” vívmányának látták. Bíztak benne, hogy a kommunisták vezetésével működő pártszövetség, a Nemzeti Demokrata Arcvonal helyi végrehajtó bizottságában egyenlő számban résztvevő román és magyar tagok „minden erejüket a jogegyenlőség megvalósítására, a népek harmonikus és teremtő együttműködésére fordítják.”[11] Egy másik erdélyi lap szerint az új kolozsvári utcanevek és a feliratok „külső formájukban is Erdély két testvérnépének együttélését hirdetik.”[12]

---

8 Malinovszky tábornagyról teret neveztek el Kolozsvárt. *Világosság*, 1944. november 9. 2.

9 Apróhirdetések. *Fáklya*, 1948. október 31. 12.

10 Malinovszky tábornagyról teret neveztek el Kolozsvárt. *Szabad Szó (Marosvásárhely)*, 1944. november 14. 3.; Demeter János: *Századunk sodrában*. Bukarest: Kriterion, 1975. 347–348.; Lakatos Artúr: Kolozsvári terek, utcák szimbolikájának változása a szocialista évtizedek alatt. Trendek, szobrok, utcanevek. *Székelyföld*, 2015/8. 106.

11 Horia-utca és Dózsa-utca. *Szabad Szó* (Temesvár), 1945. április 6. 2.

12 Mozaik Kolozsvárról. *Népi Egység*, 1945. július 1. 4.

A többi, Romániához visszakerült városban is egyértelmű volt a szándék a nemzetiségek közti szimbolikus egyensúly megvalósítására. Néhány héttel később Marosvásárhelyen 20 utca (az összes 7%-a) nevét változtatták meg. A főtér Széchenyi helyett Sztálin nevét kapta. Ebben az esetben azonban nem a legnagyobb magyar nevét kívánták eltávolítani, róla egy kevésbé jelentős utcát neveztek el. A cél a szovjet pártfőtitkár előtt való méltó tisztelgés volt. Bernády György egykori polgármester nevét is másik utcatáblára írták át. A Hitler tér és a Mussolini út neve jelképes módon Béke tér és Churchill út lett, de Roosevelt amerikai elnök és Malinovszkij marsall is „kapott" egy-egy utcát. Ugyancsak még életében neveztek el utcát Bartók Béláról. A román népzenét is gyűjtő magyar zeneszerző emléke alkalmasnak tűnhetett a két nép barátságának kifejezésére – az utca neve máig megmaradt. Figyelemreméltó módon hat magyar és öt külföldi mellett mindössze három román személyről neveztek el utcát.

Az új hatalom által előtérbe állított hősök közül Marosvásárhelyen is megjelent az utcatáblákon Martinovics Ignác és Ady Endre neve, valamint egy román munkásmozgalmi hős (Ilie Pintilie) és egy román „szabadságharcos" (Tudor Vladimirescu) is. Utcát kereszteltek el a zsidó vértanúkról (Zsidó vértanúk útja) és egy orosz őrnagyról, aki a településen vesztette életét, és a városháza előtt temették el. Nemzeti szempontból „semleges" vagy éppen a jelölt hellyel kapcsolatban álló leíró utcaneveket (Új utca, Kolozsvári körút, Ács utca, Vasutas utca) is módosítottak, miközben mindössze három esetben tértek vissza a korábbi nevekhez. Ezek közül csupán az 1931-ben elnevezett Enescu utca neve maradt változatlan napjainkig. A Horthy nevét viselő út visszakapta ugyan korábbi irányjelölő nevét (Szentgyörgyi út), ám azt túlságosan fontosnak és forgalmasnak vélték ahhoz, hogy ennyire „közönséges" nevet viselhessen, néhány év múlva Leninre keresztelték át. Az 1944 végén adott új nevek körülbelül 90%-a emlékezeti jellegű (mint a Panov utca) vagy ideológiai tartalommal telített (mint a Béke tér) volt, 26%-uk[13] maradt meg máig az akkori helyen, 53%-uk az idők során eltűnt.[14]

A közeli Szászrégenben a korábbi Főtér új névadója Horthy helyett Sztálin lett, de szintén neveztek el közterületet Rooseveltről, de Gaulle-ról, Zsdanovról, Malinovszkijról, Kun Béláról, Washingtonról, a Vörös Hadseregről, a korban népszerű magyarországi népi íróról, Veres Péterről vagy a romániai munkásmozgalom

[13] A Bartók Béla utca, a Szabadság út, a Tudor Vladimirescu utca, a Zsidó vértanúk útja és az Ady Endre körút.

[14] Jegyzőkönyv Marosvásárhely thj. város kis tanácsa által az utcanevek megváltoztatására kiküldött bizottság 1944. nov. 29-én és dec. 1-én tartott üléséről. Arhivele Naţionale ale Românieei-Serciviul Judeţean Mureş (Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala) Fond: Primăria municipiului Târgu Mureş (Marosvásárhely város polgármesteri hivatala) Sfatul Popular al oraşului Târgu Mureş (Marosvásárhely város Néptanácsa) 70/1948. (rövidítve: RNLtMvhNt 70/1948) fol. 235. Új utcanevek. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1944. december 8. 3.

jelentős alakjairól, így a még élő Ana Paukerről vagy Luka Lászlóról (Vasile Luca). Ugyanitt Proletárok utcája nevet is adtak.[15]

Hamarosan Sepsiszentgyörgyön is hasonló változásokra került sor. Itt Sztálin mellett Lenin és Marx neve is megjelent az utcanévtáblákon, és nem csupán Malinovszkij, de egy szintén még életben lévő román tábornok (Nicolae Cambrea) is névadó lehetett. A magyar „szabadságharcos" hagyomány néhány jelképes alakjának (Bem, Kossuth, Petőfi, Rákóczi) a nevét is felhasználták, miközben a második bécsi döntés után a magyar csendőrök által agyonvert helyi munkásvértanút (Lázár Mihály) is ilyen módon örökítették meg.[16]

Nagyváradon ugyancsak a szovjet katonai igazgatás idején, ám valamivel később és óvatosabban változtattak először utcaneveket. 1945 márciusában a Nemzeti Demokrata Arcvonal helyi tanügyi és kulturális bizottságának jelentése alapján a fentiekhez hasonló megoldásokat alkalmaztak, de a Vörös Hadseregről, egy román hadosztályról és a város „felszabadításának" időpontjáról is utcát neveztek el. Az utóbbi esetben szimbolikusan a magyar csapatok 1940 szeptemberi bevonulásának dátumát változtatták meg.[17]

Ebben az időszakban jelent meg a romániai nemzetiségek helyzetét szabályozó törvény (kisebbségi statútum). E szerint azokon a településeken, ahol egy nemzetiség aránya elérte a 30%-ot, az utcaneveket az ő anyanyelvükön is fel kell tüntetni.[18] Ugyanebben az időszakban Kolozsváron és Kolozs megyében a prefektúra rendelete a román mellett a magyart is hivatalos nyelvnek minősítette.[19] Hasonló helyi jogszabály lépett életbe Maros megyében és Marosvásárhelyen is. Ez ugyancsak egyenrangúnak tekintette a két nyelvet, a feliratok, így az utcanevek kétnyelvűségét is kimondta.[20] Ennek ellenére a városban a lakosság körében bizonytalanság

[15] Rus, Dorin-Ioan: Influenţa factorului politic asupra denumirilor de străzi din Reghin. *Historia Urbana*, 2007/1–2. 213–236.

[16] Malinovszki marsall és Cambrea tábornok is utcát kapott Sepsiszentgyörgyön. *Világosság*, 1945. február 23. 3.

[17] Itt nyolc módosítás történt. A város két fontos terét Sztálinra és Malinovszkijra nevezték át, de Roosevelt és Churchill is névadó lett. Ugyancsak szimbolikusan kapta a Horthy Miklós út a Vörös Hadsereg nevét. Az ODA biharmegyei bizottságának ülése. *Új Élet*, 1945. március 3. 2.; Nagy – Vincze, 2003. 41, 51.

[18] Erről a 86/1945. törvény 15. cikkelye szólt. A február 6-án kiadott rendelkezést közölte a korabeli romániai magyar sajtó is. Ld. pl. A nemzetiségek szabályzatáról szóló törvénytervezet szövegét közlik a bucureşti lapok. *Szabad Szó* (Temesvár), 1944. december 14. 1.; A román nemzetiségi szabályzat. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. február 10. 3.; Életbelépett a nemzetiségi szabályzat. *Szabad Szó* (Temesvár), 1945. február 15. 2.; A kisebbségi nemzetiségek jogállásáról szóló törvény. *Népi Egység*, 1945. február 16. 2.

[19] A prefektúra 847/1945-ös rendeletét idézi: Robotos Imre: Nagyváradi utcasarkok. *Kritika*, 1988/9. 10. Ld. még: Demeter, 1975. 355. vagy Nagy – Vincze, 2003. 77.

[20] A nyelv szabadsága. Megjelent a nyelvrendelet. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. január 22. 3.

uralkodott a felől, hogy melyik a hivatalos utcanév.[21] Talán ezzel is magyarázható, hogy 1945 nyarán a kétnyelvű utcanévtáblák csupán kartonpapírból készültek.[22]

A helyi hatóságok nem foglaltak egyértelműen állást például abban a kérdésben, hogy a Strada Kossuth mellett használható-e a Kossuth utca névalak.[23] Erre minden okuk megvolt. A szépen hangzó szabályozásokat ugyanis nem sokáig vették komolyan. Az említett törvény a király aláírásával szentesített jogszabály volt, ám több szempontból ellentétben állt a hatályos 1923-as alkotmánnyal, így alkalmazását bármikor meg lehetett tagadni. A két nyelv egyenrangúsága a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban heteken belül megszűnt, a hivatalokból eltűntek a kétnyelvű feliratok.[24] Az év nyarán egy miniszterelnökségi utasítás a fegyverszüneti megállapodásra hivatkozva előírta, hogy a levelek címzésében a helység- és utcaneveket románul kell írni.[25]

A román kormánykörök nem nézték jó szemmel a magyar utcaneveket. 1945 során több belügyminiszteri rendelet szólított fel az egykori észak-erdélyi városok „szomorú reakciós időkre" emlékeztető utcaneveinek megváltoztatására. Ezek részben „olyan elvek kifejezői, amelyeket az új idők szelleme nem tűrhet meg, mások a gyűlöletet, a bűnt és a munkásosztály állandó szenvedéseit jelképezik. Az efféle elnevezések jelenléte a szabadság mártírjainak állandó fájdalmát testesíti meg, és az ország demokratikus közvéleményének mélységes megvetését jelentik."[26]

A belügyminiszter elfogadhatatlannak minősítette „a munkásmozgalmat vérbefojtó diktátorok, zsarnokok", a „hírhedt gyilkosok" nevének jelenlétét a közterekeken. Hangsúlyozta, hogy „a jelenlegi utcaelnevezések a letűnt totalitarius és sovén horthysta rendszer felfogásának kifejezői, ennek az állapotnak a fenntartása bujtogatás eszköze lehet a reakciósok kezében, akik minden alkalmat megragadnak a csendháborításra és a rendbontásra, valamint az együtt élő nemzetiségek egymás ellen uszítására." Azonnali intézkedést követelt „a tévedésekkel teli, a terror, a sovinizmus és reakciós múlt bármely formájára emlékeztető" utcanevek helyettesítésére „a szabadság és demokrácia eszméinek" megfelelőkkel.[27]

Láthattuk, hogy Kolozsváron és Marosvásárhelyen mennyire gyorsan eltüntették ezeket a neveket, de a többi erdélyi városban is sor került hasonló intézkedésekre. Így például a székelyudvarhelyi lakosokat is arra kötelezték, hogy

[21] Kérdezzük.. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. május 7. 3.
[22] A marosvásárhelyi polgármester 1945. június 20-i utasítása. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 141.
[23] Az olvasóé a szó. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. május 21. 6.
[24] Nagy – Vincze, 2003. 97.
[25] Hírek. *Népi Egység*, 1945. július 29. 4.; Hírek. *Erdély*, 1945. augusztus 2. 3.
[26] A rendeletek 1945. május 17-én és szeptember 15-én keltek. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 237–240. Ld. még: Pál-Antal Sándor: *A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 1997. 12.
[27] Uo.

a megszűntetett utcaneveket azonnal ragasszák le.[28] Kolozsvárott a tanács rendelete jelentős pénzbírsággal, sőt akár egy hónapig terjedő elzárással fenyegette azokat, akik nem távolítják el 24 órán belül a régi utcanévtáblákat. Pedig a lakosság nem ismerte a módosított utcaneveket, és nem készültek el az új táblák sem.[29]

A központi utasításoknak eleget téve 1945 nyarától újabb átnevezési hullámra került sor. Miközben Bukarestben koalíciós kormány alakult, helyi szinten is igyekeztek minél szélesebb körű politikai összefogást megvalósítani. Nagyváradon a városvezetésben számos párt vett részt, a polgármesteri széket pedig a munkás származású Ványai Károly töltötte be. Különbizottságot állítottak fel az utcanevek véglegesnek szánt rendezésére. Ennek tagja volt Robotos Imre újságíró is.

Visszaemlékezése szerint a „demokratikus egyenlőség" elvében állapodtak meg, paritásos alapon azonos számú magyar és román személyiségről kívántak utcát elnevezni. Ennek ellenére „ádáz küzdelem folyt a tárgyaló felek között […] Kínos jelenetek zajlottak le, öklünkkel vertük a zöld asztalt, matematikai bűvészkedések tarkították a tárgyalásokat." Gondot okoztak ugyanis a külföldi híresség nevei. A marxista gondolkodókról, a „felszabadító" Szovjetunió katonai és politikai vezetőiről, valamint az egyetemes irodalom és művészet nagyjairól is utcákat kívántak elnevezni.[30]

Nem sikerült megegyezni abban, hogy Marx, Engels, Lenin, Sztálin, Babel, Liebknecht, Rosa Luxemburg vagy Puskin nevét a román vagy a magyar 50% terhére számítsák be. Robotos szerint a bizottság román tagjai nem kívántak „osztozni" e neveken, azokat a magyar százalékarány terhére akarták felhasználni. Így a magyarok kénytelenek voltak saját listájukat „terhelni" a nemzetközi munkásmozgalom nagyjaival. Így „avanzsált" magyarrá 1945 nyarán Nagyváradon Marx, Engels, Lenin, sőt maga Sztálin is.[31]

A korabeli tudósítás is elismerte a bizottság munkájának nehézségeit: annak „nagyon sok hagyomány, vonatkozás, és a megszokás erejével begyökeredzett utcanév felett kellett döntenie." Úgy kívánták megőrizni a lakosság által megszokott, ideológiailag ártalmatlan, „kedves" utcaneveket (mint az Akácfa utca, Aradi út vagy Daru utca), hogy közben helyt adjanak „az összes demokratikus szervezetek kívánságainak," és tekintetbe vegyék „úgy a román, mint a magyar történelmi emlékeket, hagyományokat." Az ekkori változtatások nyomán 131 magyar és 185 román személynevet használtak fel (ami az összes utcanév 21,1%-át és 29,9%-át tette ki), valamint számos külföldit is (köztük például Spartacusét, Stefan Zweigét, Abraham Lincolnét, Molièrét vagy éppen Kropotkinét), miközben további egyértelmű

[28] A *Szabadság* c. lap 1945 október 30-i számát idézi: Lőrincz György: *Amíg csak él az ember. Székelyföldi tájak, sorsok*. Bukarest: Kriterion, 1980. 66.

[29] Számonkérjük.. *Erdély*, 1945. szeptember 25. 3.; 24 órán belül el kell távolitani a régi utca- és házszámjelző táblákat. *Világosság*, 1945. szeptember 22. 3.

[30] Robotos, 1988. 11–12.

[31] Uo. Ld. még: Hírek. *Erdély*, 1945. július 18. 3.

politikai üzenetet hordozó neveket is adtak, mint a Vörös Zászló utca vagy a Szakszervezet utca.[32]

Közöljük Kolozsvár uj utcaneveit

Szerda

Ára 50 lei

ERDÉLY

SZOCIÁLDEMOKRATA NAPILAP

1. kép. Az egyik kolozsvári lap címoldala a kiemelt hírként közölt utcanévváltozásokkal. Erdély, 1945. november 14.

Hasonló vitákra került sor Kolozsvárott is. Itt késett az előző év őszén életbe léptetett utcanevek kifüggesztése. Ezt Demeter János alpolgármester azoknak a román tisztviselőknek a szándékos mulasztásával magyarázta, akik jóval átfogóbb rendezést szerettek volna végrehajtani. Ők állítólag „alattomos gyanúsítási célzattal" küldözgették a Horthy-korszakból megmaradt utcanévtáblákról készült fényképeket a bukaresti román lapoknak, ahol a Kolozsváron továbbra is létező fasiszta utcanevek miatt háborogtak. A város vezetőségének kellett cáfolnia e hamis híreket.[33] A táblák kihelyezéséért felelős mérnöki hivatal a hiányzó szegekkel vagy éppen létrákkal magyarázta a mulasztásokat. Vezetője ellen fegyelmi eljárást indítottak, állásából felfüggesztették.[34] Eközben a román belügyminiszter éppen e táblák hiányára hivatkozva mentegette a román „reakciós elemek" magyarellenes tetteit.[35]

Miután korábban az utcanevek „csupán" 2,1%-át változtatták meg, itt is bizottságot alakítottak azok alaposabb felülvizsgálata érdekében. Ennek két-két magyar és román tagja közt volt tanár, újságíró, könyvtáros és ismert kommunista mozgalmár is.[36] Előterjesztésük nyomán az eluralkodó „nemzeti elfogultság és diverziókeltés légkörében" szintén parázs vitákra került sor. Demeter emlékiratai szerint olyan „salamoni" döntések születtek, mint az egykor Petőfi, majd Avram Iancu nevét viselő utca kettéosztása, amivel mindkét elnevezés megmaradt.[37] A javaslatot a belügyminisztérium hagyta jóvá, majd a „demokratikus pártok" helyi képviselői

[32] Az emberiség, a nép és a város igaz történelmi neveit viselik ezentúl a nagyváradi uccák. *Új Élet*, 1945. szeptember 2. 4.; Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940–1944 között*. Nagyvárad: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, 2014. 16

[33] Mi az igazság a kolozsvári utcanevekkel? *Világosság*, 1945. július 18. 3.

[34] Demeter, 1975. 348. Megkezdjük Kolozsvár új utcaneveinek közlését. *Világosság*, 1945. november 11. 2.

[35] „A román reakciós elemek pillanatnyi gyengeségeket és hibákat aknáznak ki. Így például megtörtént az, hogy Kolozsváron megmaradt a Horthy utca magyar utcafelirat. A közigazgatási vezetőknek arra is kell gondolnia, milyen hatást vált ki, ha egy utcanév csak román, vagy csak magyar nyelven van kiírva." Belügyminiszteri látogatás a Székelyföldön. *Népi Egység*, 1945. július 17. 1.

[36] Bizottság dolgozza ki a kolozsvári új utcanevek tervezetét. *Világosság,* 1945. július 1. 7.

[37] Demeter, 1975. 349. A kolozsvári utcák új elnevezése IV. *Erdély*, 1945. november 30. 4.

is véleményezték. A változások jelentőségét mutatja, hogy címoldalon hívta fel rájuk a figyelmet az egyik helyi lap, majd öt részletben közölte az összes utcanevet.[38]

A kolozsvári döntéshozók „a mai demokratikus rendszernek leginkább megfelelő" neveket kívántak alkalmazni, „amelyek senkinek sem bántják az érzékenységét."[39] Tevékenységük nyomán egy év alatt az utcák valamivel több, mint fele (52,2%) kapott más nevet, ám ezek jelentős része (az összes utca 28,9%-a) a két világháború közti román fennhatóság alatt már meglévő név feleleventése volt.

A század eleje óta folyamatosan meglévő nevek (összesen 22,9%) túlnyomó része leíró vagy irányjelző név volt, viszont akadt köztük néhány emlékeztető is, mint a belvárosi Karolina tér, a Berde Mózes utca, a Dávid Ferenc utca, az Izabella utca, a Mikó utca vagy az Erzsébet út, amely egyszerre őrizte egy magyar és egy román királyné emlékét. Az utcák közel negyede (24,9%) esetén továbbra is a magyar hatóságok által 1941-ben adott neveket alkalmazták. Még a Trianonnál elvesztett területeket megörökítő „irredenta" nevek közül is sok változatlan maradt (mint a Segesvári utca, Szebeni utca, Tátra utca, Torockói utca, Tömösi utca, Törcsvári utca).

Az újonnan adott utcanevek 88,4%-a emlékezeti volt, elsősorban személyneveket tartalmazott, de ezek közé sorolható például a Testvériség tér, a Deportáltak útja, az Augusztus 23. utca (utóbbi Romániának az előző évben a szövetségesek oldalára való átállásának dátumát örökítette meg). Az utcatáblákon megjelenő személynevek közt a legtöbb (47,1%) meglepő módon külföldi volt (többnyire németek, franciák és oroszok). Mellettük külföldi települést (Sztálingrád), országot (Jugoszlávia), sőt, még a francia nemzeti ünnep dátumát is utcanévvel örökítették meg (Július 14. utca). Sztálinról és Leninről nem neveztek el közterületet, ám Marx, Engels és számos további kommunista politikus névadó lehetett.

Az új nevek közt közel hasonló számban (21 és 24) emlékeztek meg magyar és román személyiségekről. Kodályról még életében neveztek el utcát, Szabó Dezső író, a város szülötte, néhány hónappal halála után részesült ebben a megtiszteltetésben. A Koch Antal utcából részleges névátmentéssel lett Robert Koch utca, a Lázár utcából pedig Gheorge Lazăr utca. A Sibelius utcát Beethovenről nevezték át, a Fráter György utca neve pedig úgy változott, hogy tulajdonképpen megmaradt, hiszen a 16. századi erdélyi politikus másik nevére, a Martinuzzira emlékeztetett. Összességében tovább növekedett az emlékezeti-ideológiai utcanevek száma: az összes 45,7%-a tartalmazott személynevet, míg 1942-ben ez az arány 38,8% volt. Az utóbbiak közül a magyarokat megörökítők aránya 29,5%-ot tett ki, miközben

[38] Közzéteszik Kolozsvár új utcaneveit. *Szabad Szó (Marosvásárhely),* 1945. augusztus 5. 4.; A kolozsvári utcák új elnevezése I–V. *Erdély*, 1945. november 14. 4,; november 23. 4.; november 25. 4.; november 30. 4.; december 14. 3. Új kolozsvári utcanevek. *Világosság*, 1945. november 15. 2.; november 16. 2.; december 12. 2.

[39] Megkezdjük Kolozsvár új utcaneveinek közlését. *Világosság*, 1945. november 11. 2.

Kolozsvár lakosságának 57,6%-a vallotta ekkor magyarnak magát.[40]

Megállapították az uj marosvásárhelyi utcaneveket

Ára 100 lei

SZABAD SZÓ

1946 február 21. MAROSVÁSÁRHELY

Felelős szerkesztő: KOVÁCS GYÖRGY

CSÜTÖRTÖK III. évfolyam, 45. szám.

2. kép. A marosvásárhelyi napilap címoldala az utcanevek fontos hírként szereplő változásaival. Szabad Szó, 1946. február 21.

Az utcanevek ügyének fontosságát bizonyítja egy helyi román egyetemi tanár 1945 őszén megjelent cikke. A sovinizmus veszélyére hivatkozva figyelmeztetett arra, hogy az Erdélyben élő románok és magyarok között időnként „inkább eltávolodást és megnemértést észlelünk." Kérte a magyarokat, vegyék figyelembe a románok érzékenységét, és távolítsák el az őket sértő, a békés együttélést zavaró utcanévtáblákat, „hogy a demokrácia ellenségei ne zavarhassák meg ennek a két népnek a megegyezését". A szerző szerint egy ilyen magyar kezdeményezés „igen megerősítené a román-magyar közeledést." A szerkesztőség véleménye szerint az utcatáblák ügyét a „város mindkét nép hagyományait tiszteletben tartó hivatalos intézkedése" oldhatja meg.[41]

Az említett belügyminiszteri rendeletek alapján a nemrég Magyarországhoz tartozó további városokban is hasonló lépésekre került sor. Marosvásárhelyen 1945 végén ült össze az illetékes bizottság. Tagjai a helyi Szakszervezeti Tanácsot, a Kommunisták Romániai Pártját, a Magyar Népi Szövetséget, az Ekés Frontot, a rendőrséget és a polgármesteri hivatal műszaki ügyosztályát képviselték, miközben az érdemi munkát a városi könyvtár vezetője, Vigh Károly nyelvész végezte.[42] Az ő kiegyensúlyozott, főként a művelődési élethez kötődő magyar és román személyiségneveket előnyben részesítő javaslatait fogadták el.

A következő év elején 70 utca (az összes 26%-a) neve módosult, bár a változás valamivel több (97) nevet érintett, ami az akkori utcanévállomány 34%-át jelentette.[43] Számos nevet egyszerűsítettek (például Bajza József utca – Bajza utca, báró Orbán Balázs utca – Orbán Balázs utca), vagy az egyértelműség érdekében éppen bővítettek (például Aranka utca – Aranka György utca, Kisfaludy utca – Kisfaludy Károly utca). Több ízben alkalmazták itt is a részleges névátmentést: az Attila utcából József Attila utca, az Erzsébet királyné utcából Erzsébet utca, a Teleki Pál utcából Teleki Sámuel utca lett. Kimondták, hogy az utcanevek mindkét nyelven hivatalosnak számítanak. A helyi magyar nyelvű újság a változásokat az együtt élő

[40] Varga E. Árpád (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. IV. Fehér, Beszterce-Naszód és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között*. Budapest – Csíkszereda: Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, 2001. 520.

[41] Vescan Teofil: A románok nevében a közeledésért. *Világosság*, 1945. október 7. 3.

[42] A bizottság üléseiről ld. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 242–252.

[43] A helyi lap itt is címoldalon adott hírt a változásokról. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1946. február 21. 1.

népek „békéjét és a demokrácia szellemét” szolgáló változásokként üdvözölte.[44] Az új nevek többsége (82%) itt is neves személyiségeket örökített meg, miközben néhány esetben leíró neveket is adtak (mint az Elba, a Raktár utca, a Bíróság utca, a Kistemplom tér).

A leggyakrabban a magyar történelemre (mint István király, IV. Béla, Dugovics Titusz), magyar személyiségekre (mint Bartha Miklós), Magyarországra (mint a Balaton utca), a háborúra (Csendőr utca, Tüzér utca) emlékeztető vagy „irredenta” (Endresz György utca, Fiumei utca) utcaneveket változtatták meg, de számos erdélyi fejedelem (Apafi Mihály, Barcsai Ákos, Báthory István, Bocskai István, János Zsigmond, Székely Mózes) neve is lekerült az utcanévtáblákról. Bethlen Gábor és II. Rákóczi Ferenc még maradhatott, minden bizonnyal azért, mert előbbitől kapta a település annak idején a szabad királyi városi rangot, míg utóbbit itt iktatták be erdélyi fejedelemmé. Több, a második bécsi döntés után adott „irredenta” utcanevet hagytak változatlanul (mint a Nagyenyedi utca, Gyulafehérvári utca, Ludasi utca vagy Radnóti utca).

A számos román mellett korábban mellőzött magyar személyiség neve is megjelent, csakhogy azok immár egy másfajta értékrendet, történelemszemléletet tükröztek. Így a hajdani parasztvezér (Budai Nagy Antal), forradalmár (Táncsics Mihály), a közelmúlt neves művészei (Babits Mihály, József Attila, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond), munkásmozgalmi mártírjai (Bernát Andor, Józsa Béla). Helyi kötődésű orvos (Viola József), történetíró (Benkő Károly) és munkaszolgálatosként agyonlőtt költő (Salamon Ernő) mellett a szocialista gondolkodó Szabó Ervin és a még életben lévő Kodály Zoltán is névadó lehetett.[45]

Szatmáron 65 esetben nem tértek vissza az 1940 előtti román utcanevekhez, így sokszor a korábbi román utcanévadót magyar váltotta fel (például Averescut Bethlen, Berthelot-ot Ady, Petru Cercelt Budai Nagy Antal).[46] Ekkor itt is igen magas volt a személyneveket tartalmazó utcanevek száma (146) és aránya (57%). Ezek körülbelül fele (76) viselte román személyiség nevét, míg a magyarok aránya 32% volt.[47]

Az előbbieknél jóval kisebb Csíkszeredában is 1946 elején változtatták meg a korábbi utcaneveket: Horthyt Lenin, Wesselényit Sztálin, Rákóczit pedig a román költő, George Coşbuc követte az utcanévtáblákon. Számos esetben magyarok váltottak magyarokat az utcatáblákon: Apafit Petőfi, Mikót Dózsa, Mártonffyt pedig

[44] RNLtMvhNt 70/1948. fol. 70 utcát keresztelt újjá a városi tanács. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1946. február 21. 2.; Pál-Antal, 1997. 22.; Sebestyén Mihály (szerk.): *Időtár 4. Marosvásárhely történeti kronológiája 1945–1989.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2014. 20.

[45] 70 utcát keresztelt újjá a városi tanács. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1946. február 21. 2.; Pál-Antal, 1997.; Sebestyén, 2014. 20.

[46] Bura László: *Öt évszázad utcanevei. Szatmárnémeti (Satu Mare) (1500–2000)*. Szatmárnémeti: Szatmár Megyei Hírlap, 2007. 21.

[47] Uo. 19–20.

Budai Nagy Antal. Itt is láthatjuk, hogy a „nem megfelelő" származás is kizáró ok lehetett a személyneveket viselő utcák esetén: az egykori arisztokrácia vagy a klérus képviselőit a „nép fiai" követték.[48]

3. kép. Az évtizedekig használatban levő kétnyelvű marosvásárhelyi utcanévtáblák mintája 1947-ből. RNLtMvhNt 70/1948.

Továbbra is bizonytalanság uralkodott az utcanevek tartósságát illetően, különösen a magyar (a szász városok esetén pedig a német) személyiségek neveit viselők esetén. 1946 tavaszán a belügyminiszter „extra sürgős" utasítást küldött az egykori „észak-erdélyi" települések számára, mivel azok szerinte nem hajtották végre a korábbi rendeleteket. Tarthatatlannak minősítette a „reakciósok" számára agitációs eszközt jelentő utcanevek fennmaradását.[49] Ezt követően a marosvásárhelyi polgármester a helyi „demokrata pártok" és a város „közvéleményének meghallgatása után" módosítás nélkül, körrendeletben állapította meg az utcaneveket, amelyekről addigra már kétnyelvű kiadvány is készült.[50] Alig néhány nappal később viszont elhalasztotta az 1941 óta változatlan személynevet viselő utcák tábláinak kihelyezését. Elsősorban az új nevek jelentek meg az új feliratokon,[51] amelyek még a következő év tavaszán is kartonból voltak.[52]

A Magyar Népi Szövetség kongresszusán a magyar nyelv használatának elismerését követelték például az utcanevek esetén. A kisebbségi statútumban szereplő 30%-os határt 15%-ra szállították volna le, és kérték a magyar utcanevek kifüggesztését ott is, ahol arányaiban nem volt ennyi magyar, viszont számuk elérte az 5000-et.[53] Néhány hónappal később viszont a kormány utasítása megtartotta

[48] Ugyanitt Kőrösi Csoma Sándorról és Ady Endréről is neveztek el utcát. Új utcanevek Csíkszeredában. *Népi Egység*, 1946. január 5. 2.

[49] A belügyminiszter 14 918-as számú, 1946. május 2-i utasítását ld. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 120.

[50] A polgármester 1946. július 9-i rendeletét ld. Uo. fol. 136.

[51] A polgármester 1946. július 17-i rendelkezése. Uo. fol. 156. Pál-Antal Sándor szerint az akkor kifüggesztett kétnyelvű utcanévtáblák közül mintegy 40–45 még a század végén is látható volt a városban. Pál-Antal, 1997. 22–23.

[52] A polgármester 1947. április 24-i jelentése a prefektusnak. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 36.

[53] A nemzetiségi törvénytervezet alapelvei az udvarhelyi határozatban. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1946. július 3. 2.; Mit kíván a romániai magyarság? *Világosság*, 1946. július 8. 4.

a 30%-os küszöböt.[54] Az utcanevek kérdésének fontosságát mutatja, hogy egy ekkor kelt titkosszolgálati jelentés szerint Demeter János a kolozsvári magyar utcanevek megőrzésével fenn akarta tartani „a város eddigi magyarosítási tendenciáit."[55]

A hazai és a nemzetközi politikai helyzet egyre feszültebbé válásával újra előtérbe került a szimbólumok ügye. 1947 tavaszán a belügyminiszter ismételten a korábbi rendeletek végrehajtására, az utcák átnevezésére szólított fel.[56] Ugyanekkor a kolozsvári polgármester szorgalmazta az utcanevek felülvizsgálatát annak érdekében, hogy még jobban megemlékezzenek a város szovjet felszabadítóiról, a munkásmozgalmi harcosokról, a „haladás világhírű hőseiről." A változtatások során arra törekedtek, hogy ne sértsék se a magyar, se a román lakosság érzékenységét – ennek érdekében olyan bizottságot alakítottak, amelyben a „demokratikus pártok" képviselői, a „demokratikus" helyi újságírók mellett a magyar és a román egyetem küldöttei is részt vettek. Az egyik helyi magyar lap szerint így „sem a sovén, sem nacionalista szempontok nem merülhetnek fel" az utcanévrevízió során.[57]

A királyi család elűzésével megtörtént a kommunista hatalomátvétel, és napokon belül belügyminisztériumi rendelet tiltotta a volt dinasztia tagjainak említését az utcanevekben. A városi tér további átideologizálása jegyében országszerte nagyszabású átnevezési kampányra került sor.[58] 1947 végére Románia is betagolódott a szovjet tömbbe, így a „politikai szempontból anakronizmusszámba menő utcanevek" közé kerültek azok, amelyek a kapitalista tábor képviselőinek számító Churchillre vagy Trumanra, a polgári pártok „imperialista ügynököknek" bélyegzett politikusaira, így az életfogytiglani börtönre ítélt parasztpárti Iuliu Maniura vagy a liberális Ion Brătianura emlékeztettek. Az utcanevek tisztogatásának áldozatául estek az egykori katonatisztekre, az „osztályidegen elemekre", az egyházra, sőt, a háborúban Románia által a Szovjetunió javára elvesztett területekre (Besszarábia, Bukovina) utaló nevek is.[59]

Tíz nap sem telt el a népköztársaság 1947. december 30-i kikiáltását követően, amikor Kolozsváron már utcanévvel emlékeztek annak időpontjára vagy a város díszpolgárává választott Molotovra. Ugyanekkor egy helyi magyar elvtárs javaslatára „a régi magyar uralom reakciós idejét" felidéző utcaneveket is módosították. Az eltüntetett nevek közé azonban például erdélyi fejedelmekre (köztük a város

[54] Az 1946. szeptember 20-án megjelent utasítást ld: A nemzetiségi statútum végrehajtási utasításának rendelkezései. *Erdély*, 1946. október 4. 4.

[55] A jelentést idézi: Lakatos Artur: A szimbolikus terek változása Kolozsváron 1945–1967. *Közép-Európai Közlemények*, 2015/2. 132.

[56] A belügyminiszter 10 214-es számú, 1947. ápr. 3-i rendeletét ld. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 12.

[57] „Az utcanevek felülvizsgálását úgy kell elvégezni, hogy az se a magyar se a román lakosság érzékenységét ne sértse." *Erdély*, 1947. április 11. 3.; Az utcanevek. *Erdély*, 1947. április 16. 1.

[58] Bukarest esetében ld. pl.: Duncan Light – Ion Nicolae – Bogdan Suditu: Toponymy and the Communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965. *GeoJournal*, 2002/2. 137–139.

[59] Erről ld. Új tagok a marostordamegyei időközi bizottságban. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1947. december 20. 2.

szülöttére, Bocskai Istvánra), Reményik Sándor helyi költőre, Szent Lászlóra és két nemesi családra (Lorántffy és Rhédey) emlékeztetők is bekerültek. A kor döntéshozóinak gondolkodásmódját, történelmi ismereteit jelzi, hogy János Zsigmond nevét azért tartották elfogadhatatlannak, mert ő végeztette ki a „szabadságharcos" Dózsa Györgyöt.[60] Hamarosan megszűnt a belváros utolsó, fél évszázada folytonos utcaneve is: a bolgár kommunista vezető halálát követően a Karolina teret Dimitrov térré nevezték át.[61]

A nemrégiben Magyarországhoz tartozó számos erdélyi városban nyolc év alatt ekkor történt a negyedik (1940–1941, 1944, 1945–1946, 1948) jelentős utcanévváltozás, de az összes jelentős romániai településen is hasonló lépésekre került sor.[62] A marosvásárhelyi hivatalnokok buzgóságára jellemző, hogy az egykori román királynére utaló Carmen Sylva utca mellett a nevét a jó vizéről elnyerő Királykutat[63] is átnevezték Hidegkútra, és még a Mátyás király tér nevének felülvizsgálatát is felvetették. Utóbbi még maradhatott, a Churchillről elnevezett teret viszont az új államformára emlékeztetve Köztársaság térre kereszteltek át.[64]

A közelgő népszámlálás előkészítése ugyancsak az utcanevek felülvizsgálatát tette szükségessé,[65] így 1948 januárjában több szempontot is érvényesítettek, amikor például ugyanott több nevet egyértelműsítettek. Közülük kettő egyszerre viselte egy román és egy magyar személyiség nevét. Amikor megszüntették ezt az állapotot, az egyik a román (Eminescu utca), a másik a magyar (Mikes Kelemen utca) nevet tarthatta meg. Öt névtelen utca elnevezésénél is kettő magyar vonatkozású lett (Anonymus utca, Corvina utca). Itt tehát nagyjából megvalósult a paritás.[66]

Ebben az évben a nemzetgyűlési választások, az új alkotmány elfogadása, majd az államosítás egyértelművé tették a teljes kommunista hatalomátvételt. Az új rendszer ideológiájának minél gyorsabb elfogadtatása, annak a városi tereken való látványos megjelenítése érdekében újabb átnevezésekre került sor. Marosvásárhelyen az utcanevek 15%-át érintették a változások. A névadó magyar

[60] Valójában az első erdélyi fejedelem apja, Szapolyai János volt a felelős Dózsa haláláért. Az időközi bizottság ezévi első ülésén megváltoztatták a volt királyi család és a régi magyar reakciós uralomra emlékeztető utcaneveket. *Erdély*, 1948. január 9. 3.

[61] Lakatos, 2015. 95.; Hírek. *Szabad Szó* (Temesvár), 1949. december 10. 5.

[62] Eltávolítják a királyra és családja tagjaira vonatkozó utcaneveket. *Romániai Magyar Szó*, 1948. január 15. 6.; Petőfiről és Adyról neveztek el uccát Aradon. *Romániai Magyar Szó*, 1948. január 15. 6.; Új utcanevek Szatmáron. *Erdély*, 1948. január 17. 2.; Eltűnnek a királyi nevek Nagyvárad utcáiról. *Romániai Magyar Szó*, 1948. január 18. 7.

[63] Erről ld. Vigh Károly: *Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia, 1996. 116.

[64] A 34 591-es számú, 1947. december 29-i és a 239-es számú, 1948. január 3-i belügyminiszteri utasítások nyomán jan. 5-én a megyei prefektus is azonnali intézkedésre szólította fel a polgármestert. ld. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 5–6, 11.; Eltávolítják a középületekről a királyi címert. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1948. január 10. 2.

[65] Marosvásárhelyen bizottságot hoztak létre erre a célra. ld. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 7, 11.

[66] 1948. jan. 11-i határozat. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 11.

személyiségek száma 20-szal csökkent, míg a románoké 8-cal nőtt. Az előbbiek aránya így 61%-os volt, miközben a város lakosságának 74%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek.[67]

A „fokozódó osztályharc" és a „klerikális reakció" elleni küzdelem jegyében távolítottak el számos, az egyházra, a vallásosságra utaló nevet,[68] miközben például a Kolozsváron már 1944 őszén eltüntetett Vasvári Pál utca Marosvásárhelyen maradhatott. Az új utcanevek 82%-a emlékeztető volt, túlnyomórészt személyneveket tartalmaztak, de fontos események időpontjára és a háborúra is utaltak (mint a Markos utca, a Szovjet hősök tere, az Augusztus 23. park, a Roza Luxemburg utca vagy a Molotov tér). A leíró nevek aránya 25%-ra csökkent.[69]

A második bécsi döntést követően Romániában maradt településeken nem kellett megszabadulni a „horthysta megszállásra" emlékeztetőktől, ezért eleinte nem volt annyira sürgős az utcanevek cseréje. A szász városokban azonban már a világháború után módosításokra került sor. Nagyszebenben 1945-ben neveztek el először utcákat magyarokról.[70] Brassóban még háromnyelvűek voltak az utcanevek,[71] ám az akkori a németellenesség szellemében az illetékes bizottság munkáját a „két egymásra talált nép [azaz a románok és a magyarok] testvériségének szelleme hatja át".[72] Itt 1948 elején a város magyar lakosságának számarányával megegyezően az új utcanevek 21%-a magyar személyiségeket örökített meg.[73] Amikor Temesváron az átnevezések alkalmával egyetlen magyar nevet sem alkalmaztak, a helyi magyar lapban kérték, hogy ne feledkezzenek meg a magyar „szabadsághősökről", valamint „a román-magyar megbékélés és a népek szabadságának nagy bajnokairól". Kérésük egy hónapon belül teljesült.[74]

---

67 Varga E. Árpád (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között*. Budapest – Csíkszereda: Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, 1998. 302.

68 Így például a Kálvin tér, a Klastrom utca, a Kálvária utca, a Szent Margit utca, a Szent László utca és a Szent György utca neve is.

69 1948. július 16-án kelt utcanévjegyzék. RNLtMvhNt 70/1948. fol. 16–21. Pál-Antal, 1997. 23.

70 Petőfiről és Dózsa Györgyről. Város az új nap ragyogásában. *Népi Egység*, 1945. október 25. 3.

71 Garázda Péter: Brassói ekhó. *Magyar Nemzet,* 1947. szeptember 4. 3.; Bartos-Elekes Zsombor: Múltidéző utcaneveink. Kolozsvár és Brassó az utóbbi másfélszáz évben. *Névtani Értesítő*, 2021/43. 124. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.7

72 Megörökítik Petőfi nevét a Cenk alatti városban. *Romániai Magyar Szó*, 1947. december 6. 7.

73 Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948 január 11. 3.; Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948. január 30. 8.; Varga E. Árpád (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. V. Brassó, Hunyad és Szeben megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között*. Budapest – Csíkszereda: Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, 2002. 95.

74 Száz temesvári utca új nevet kap. Petőfiről és a Bánság demokratikus újságíró harcosairól is neveznek el utcákat. *Szabad Szó* (Temesvár), 1948. január 14. 2.; A romániai magyar szabadságharcosok emlékét is meg kell örökíteni az utcák új elnevezésével. *Szabad Szó*, 1948. január 15. 3.; Szabó Árpád, Ocskó Teréz és Fónagy János emlékét utcanevekben is megörökítette Temesvár város vezetősége. *Szabad Szó* (Temesvár), 1948. február 14. 2.

A szász városokban korábban különösen nagy számban örökítették meg az egykori polgárság jeles képviselőit. Helyük az utcanévtáblákon immár elfogadhatatlanná vált, a kommunisták véget akartak vetni a „szégyenteljes helyzetnek", és le kívánták törölni a város térképéről a „gazdagra hízott szász kereskedők, városvezetők, papok" neveit. Velük szemben „a nép szabadságharcos vezéreinek" vagy a „felszabadító" szovjet hadsereg nagyjainak kívántak emléket állítani.[75] Ezzel magyarázható az ottani változások kiugróan magas száma.

Nagyszebenben 1947–1948 során az összes utcanév 62,8%-a módosult. Ez különösen akkor figyelemreméltó, ha ezeket összevetjük az 1918-tól 1947-ig történt változásokkal (összesen 19,2%), esetleg a bukarestiekkel, ahol a második világháború után 1948 végéig az utcanevek alig 3,9%-a módosult. Brassóban ugyanebben az időszakban ez az arány 43% volt.[76] Itt 1948 elején 53 utcanevet változtattak meg, ám azok csupán 13%-a viselte a román királyi család valamelyik tagjának nevét. Több leíró utcanevet is eltüntettek, az újak pedig egy kivétellel mind emlékezeti-ideológiaiak voltak.[77] Ugyanekkor Temesváron száz, majd a következő évben újabb ötven utca neve változott (utóbbi alkalommal csupán egy magyar személyiség vált névadóvá).[78]

Eltörölve. A magyarokra emlékeztető utcanevek eltüntetése Csehszlovákiában és a Szovjetunióban

A többi határon túli magyar közösség nyelvi jogait ezekben az években jóval kevésbé vették figyelembe. A győztes nagyhatalmak a háború borzalmaiért részben Közép-Kelet-Európa német kisebbségeit tették felelőssé, és jóváhagyták felelősségre vonásukat. Csehszlovákiában ezt az „utolsó csatlósként" számon tartott magyarokra is ki akarták terjeszteni: a homogén nemzetállam megteremtésének igényével elfogadott kassai kormányprogram 1945 áprilisában a kollektív felelősség elve alapján igyekezett megszabadulni a német és magyar kisebbségektől.

[75] Megörökítik Petőfi nevét a Cenk alatti városban. *Romániai Magyar Szó*, 1947. december 6. 7.

[76] Rusu, Mihai Stelian: Shifting urban namescapes: street name politics and toponymic change in a Romanian(ised) city. *Journal of Historical Geography*, 65. (2019) 53.; Rusu, Mihai Stelian: Sequencing toponymic change. A quantitative longitudinal analysis of street renaming in Sibiu, Romania. PLoS ONE 16(5) 2021: e0251558. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251558; Rusu, Mihai Stelian – Croitoru, Alin: *Politici ale memoriei în România post-socialistă. Atitudini sociale față de redenumirea străzilor și înlăturarea statuilor*. Institutul European Iași: Editura Institutul European, 2022. 68.

[77] Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948 január 11. 3.; Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948. január 30. 8.

[78] Száz temesvári utca új nevet kap. Petőfiről és a Bánság demokratikus újságíró harcosairól is neveznek el utcákat. *Szabad Szó* (Temesvár), 1948. január 14. 2.; Új utcanevek. *Szabad Szó* (Temesvár), 1949. október 6. 5.

Переименование улиц города Мукачева.

7.	1.	ул. Арпад Везир	вул. Сталіна	ул. Сталина
7.	2.	" Св. Степана	" Леніна	" Ленина
4.	3.	" Ракоци	" Хрущова	" Хрущова
5.	4.	" Керешвейг	" Петра Великого	" Петра Великого
6.	5.	" Кошут Лойош	" Духновича	" Духновича
3.	6.	" Чано	" Пушкіна	" Пушкина
2.	7.	" Каньо	" Ворошілова	" Ворошилова
7.	8.	" Зриньи И.	" А. Невського	" А. Невского
8.	9.	" Естергази Янош	" Молотова	" Молотова
5.	10.	" Текели	" А. Добрянського	" А. Добрянского
5.	11.	" Батяни	" М. Горького	" М. Горького
4.	12.	" Недецея	" Кірова	" Кирова
3.	13.	" Мункачи М.	" Тканка	" Тканко
5.	14.	" Петефи Ш.	" І. Франка	" И. Франко
3.	15.	" Йокаи Мор	" Комуністична	" Коммунистическая
3.	16.	" Имреди Бейла	" Коріятовича	" Кориятовича
4.	17.	" Ержебет	" Т. Шевченка	" Т. Шевченко
2.	18.	" Новембер 10	" ген. Петрова	" ген. Петрова
2.	19.	" Гуняди	" Сільвая	" Сильвая
2.	20.	" Арань	" Локоти	" Локоты

4. kép. A munkácsi szovjet városparancsnok 1945. március 20-i rendeletének részlete. Csernicskó i. m. 53.

Ezt követően rendeletek sora nehezítette a nemzetiségek életét, a magyar nyelv használatát igyekeztek minél jobban korlátozni. Szigorú bírság terhe alatt rendelték el például a kétnyelvű feliratok azonnali eltávolítását, több helyen pedig még a magyar nyelv nyilvános helyen való használatát is tiltották.[79]

A rendszerváltás jegyében a belügyminisztérium 1946 őszi körlevele felszólította a helyi hatóságokat, hogy jelöljenek ki megfelelő helyszíneket a csehszlovák elnökről (Edvard Beneš), valamint további politikusokról való elnevezés céljára. Az önkormányzatok előterjesztését a belügyminisztériumnak kellett jóváhagynia. Méltó helyszíneket kerestek, amelyek valóban kifejezik az ezen nagyságok iránti tiszteletet. Külföldi államférfiak esetén az illetékes nagykövetség jóváhagyására is szükség volt. Fél évvel később hasonlóképpen írták elő a Sztálinról való közterület-elnevezéseket. A felterjesztéshez ugyanakkor több fényképet is kellett csatolni, ami alapján a minisztériumban megítélhették, hogy alkalmas-e a terület a generalisszimusz nevének viselésére.[80]

Kassán a világháború végét követő közel három év alatt 46 utcanév változott, a város fő útvonala és főtere például egyaránt Lenin nevét vette fel. Ebben az időszakban kapta új nevét a központban a Szabadság tér, a Malinovszkij marsall utca, a Dosztojevszkij utca, a Csajkovszkij utca vagy a Puskin utca. Az egykori Mussolini

79 Horony Ákos – Orosz Örs – Szalay Zoltán: *A hely nevei, a nyelv helyei. A kisebbségi nyelvi jogok története Szlovákiában 1918–2012*. h. n. [Somorja]: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2012. 72–76.

80 Chloupek, Brett R.: Public Memory and Political Street Names in Kosice: Slovakia's Multiethnic Second City. *Journal of Historical Geography*, 2019. 31.

tét Rudolf Viest-nek, a náci megszállás ellen kitört szlovák nemzeti felkelés vezetőjének nevét vette fel, ami jelezte, hogy a kommunisták az antifasiszta mozgalom örököseiként kívántak feltűnni. Az 1948. februári kommunista hatalomátvételt követően utcanévvel örökítették meg Klement Gottwald pártfőtitkárt. A helyi tanács indoklása szerint a korábbi névadó csehszlovák miniszter kapitalista érdekeket képviselt, és nem járult hozzá Kassa fejlődéséhez, míg Gottwald fiatal kora óta a munkásmozgalomban tevékenykedett, részt vett a fasizmus elleni harcban is és kassai tartózkodása idején abban az utcában lakott.[81]

Kárpátalján is gyors változásokra került sor. A munkácsi városparancsnok már a terület Szovjetunióhoz csatolása előtt, 1945. március 20-án rendeletben nevezte át az Árpád utcát Sztálinra, a Szent István utcát Leninre, a Rákóczi utcát pedig Hruscsovra.[82] A településneveket is megváltoztatták, így lett például Bene – Dobroszilja, Harangláb – Dzvinkove vagy Gut – Garazgyivka.[83] A túlnyomó többségében magyarok lakta Beregszászon (akkor Berehovón) év végére a korábbi 48 magyar utcanévből hírmondó sem maradt, az egyetlen magyar névadó Rákosi Mátyás kommunista pártfőtitkár lehetett.[84]

Az egykori „munkásnyúzókra" emlékeztető utcanevek „nem válnak a falu díszére". Jugoszláviai változások

A Vajdaságban szintén az utcanévállomány gyökeres átírására került sor. 1945 nyarán Újvidéken a helyi lapban számos alkalommal közzétett felhívásban szólították fel a lakosságot, hogy helyezzék ki a régi házszámtáblákat, a háború előtti időkben használt cirill betűs utcanevekkel. Amennyiben ezek már nem voltak meg, a magyar „megszállás" alatt használt feliratok átfestésére kérték őket.[85] Szabadkán a magyar csapatok távozása után visszaállított utcaneveket, valamint a város nevét a helyi magyar lapban is csak szerb változatban (Szubotica) lehetett írni (más települések esetén is hasonló alakokat vezettek be, például Kishegyes Mali Igyos, Újvidék Novi Sad, Nagybecskerek Zrenyanin lett).

Az ekkori utcanévváltozások egy része nem bizonyult tartósnak. A kommunista hatalomátvétel és a köztársaság kikiáltása nyomán mindenütt megváltoztatták az egykori szerb uralkodókra, katonai vezetőkre emlékeztető neveket, miközben

[81] A kassai városi tanács 1948. júl. 13-i ülésének jegyzőkönyvét idézi Chloupek i. m. 31–32.

[82] Csernicskó István: *Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Ungvár: Autdor-Shark, 2019. 53.

[83] További példákhoz ld. Dobos Sándor: Changes of place-names in the territory of present-day Transcarpathia from 1898 to 2000. In: Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Ungvár: Autdor-Shark, 2016. 193.

[84] Előkészület a választásokra. *Vörös Zászló* (Beregszász), 1945. december 20. 2.

[85] A noviszádi háztulajdonosok figyelmébe! *Szabad Vajdaság*, 1945. augusztus 2. 4.

helyüket szovjetek és helyi kommunisták vették át. Szabadkán már 1945 végén sor került erre: alig néhány hónappal a magyar nevek eltörlését követően ismét módosítottak 17 utcanevet. Az 1941-ig uralkodó királyi család nevét viselő (korábban Szent Istvánról elnevezett) Karagyorgye teret Tito marsallra nevezték át, de lett itt Lenin park, Vörös Hadsereg útja, Sztálin tér és Tolbuhin utca is.[86]

Másutt is hasonló változásokra került sor. Az új államformát örökítette meg a számos Köztársaság tér vagy November 29. utca, miközben sok „néphőssé" nyilvánított partizánra is így emlékeztek. Például Petre (akkor Petrovószelo) faluban azok helyett, „akik örök időktől fogva csak megalázást, nélkülözést és szenvedést hoztak az emberiségre," a „fasiszta vérebek áldozataivá lett" szabadságharcosoknak állítottak emléket.[87] Bajmokon Hitler, Horthy és Péter király helyét Tolbuhin marsall, a Vörös Hadsereg és Tito marsall foglalta el az utcatáblákon.[88]

Hasonló neveket adtak Zentán is, ahol a személyeket megörökítő utcanevek aránya a elérte az 59%-ot. Itt a proletár internacionalizmus szellemében például Enver Hodzsa, Dolores Ibárruri (La Passionaria), Micsurin, Sztahanov, Sztálingrád vagy Szevasztopol nevét vették fel az utcák.[89] Rákosi Mátyás nevét is így örökítették meg nem csupán Zentán, de például Horgoson, Kishegyesen, Kisoroszon, Muzslyán vagy Temerinben is.

Hamarosan a belgrádi törvényhozás felhatalmazta az autonóm Vajdaság parlamentjét, hogy saját hatáskörben döntsön a helység- és utca-, valamint intézménynevek kérdésében. Az e célra létrejött bizottságban magyar írók, tanárok, a helyi magyar lap főszerkesztője is helyet kapott.[90] Ennek köszönhetően Újvidéken egy tucat magyar személyiségről neveztek el utcát,[91] de például Gomboson utcanévadó lehetett Kossuth, Ady és Petőfi is.[92]

Nem mindenütt sikerült időben követni a politikai eseményeket. 1947 tavaszán Adán méltatlankodva állapították meg, hogy még létezett Churchillről és Nedicsről (a nácikkal együttműködő szerb kormány vezetőjéről) elnevezett utca, miközben a legtöbb településen „már népi hőseinkről, a népfelszabadító harc eseményeiről,

[86] Tizenhét népbizottságot szerveznek a szuboticai járásban. Új nevet kapott több szuboticai utca. *Magyar Szó* (Újvidék), 1945. december 29. 2.

[87] Halál a fasizmusra – Szabadság a népnek! *Magyar Szó* (Újvidék), 1946. január 25. 4.

[88] Mojzes Antal: *Bajmok utcanevei*. Szabadka: Grafoprodukt, 2003. 17.

[89] Pejin Attila: *Zenta utcanévlexikona*. Zenta: Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2003. 41.

[90] Tudományos, művészeti és kulturális bizottság a vajdasági helységnevek és utcanevek megállapítására. *Magyar Szó* (Újvidék), 1946. március 8. 6.

[91] Az érintettek: Ady, Petőfi, Dózsa György, Arany János, József Attila, Polgár András, Kis Ernő, Pap Pál, Kocsi János, Marcsók József, Győri Károly, Dér György. Új utcanevek Noviszádon I–II. *Magyar Szó* (Újvidék), 1948. február 26. 8.; *Magyar Szó* (Újvidék), 1948. február 27. 6.; Utcanevek magyar szabadsághősökről Újvidéken. *Friss Ujság*, 1948. február 29. 6.; Magyar utcanevek Újvidéken. *Új Magyarország*, 1948. márc. 6. 2. E nevek közül több évtizedekkel később is megvolt. Ld. Mesélő várostérkép. *Magyar Szó* (Újvidék), 1968. január 7. 14.

[92] Gombos az új arcú bácskai falu. *Magyar Szó* (Újvidék), 1946. június 27. 5.

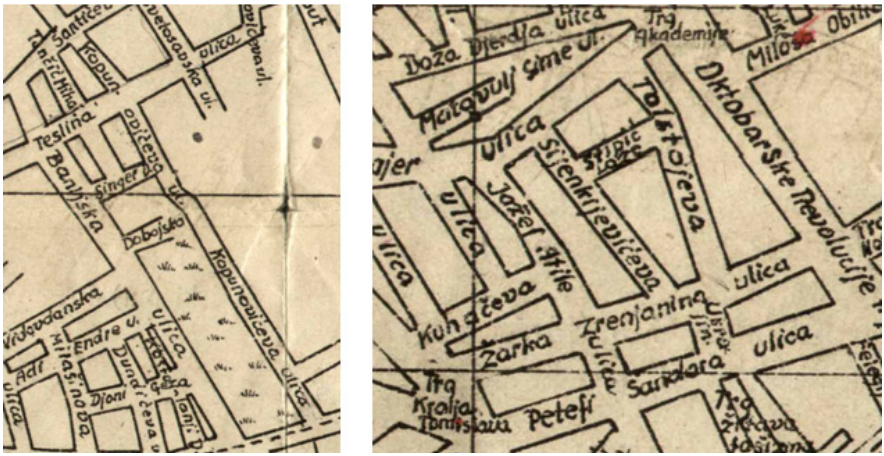

5. kép. Magyar utcanevek Szabadka 1950. évi térképén.

https://subotickaistorija.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/11/1950_subotica_danas_juce_sutra.jpg

népeink nevezetes dátumairól nevezték el az utcákat és az egyes helységeket."[93] Apatinban is fájlalták a sok „régi világból ittmaradt" német utcanevet, amelyek „nem válnak a falu díszére", hiszen gyakran az egykori „munkásnyúzókra" emlékeztetnek. Ezért „általános átrendezést" sürgettek.[94]

A túlnyomórészt magyarok lakta Muzslyán nagy számban adtak magyar személyiségekre, eseményekre emlékeztető utcaneveket, mint Magyar Kommün utca, Dózsa György utca, Petőfi-brigád utca, Kossuth Lajos utca, Magyar Köztársaság utca, de volt itt Egység-testvériség utca is. A szomszédos Nagybecskereken meglehetős késéssel, csupán 1948 tavaszán cserélték le az egykori szerb királyokra és vajdákra emlékeztető neveket. A 34 új név közt szerepelt a Petőfi utca és a (II. világháborús „néphősről" elnevezett) Szervó Mihály utca is. Csak ekkor neveztek el itt köztereket Sztálinról, Sztálingrádról, Moszkváról, Gorkijról vagy a Vörös Hadseregről[95] – utóbbiak azonban nem sokáig maradhattak.

Hamarosan ugyanis a „különutas" Jugoszlávia „el nem kötelezett" országként szembekerült a Szovjetunióval, és Moszkvában Titót az imperialisták „láncos kutyájává" minősítették. Az újabb politikai fordulatot ismét utcanevek változása jelezte: eltűntek a szovjet vezetőkre vagy a Szovjetunióra emlékeztető nevek. Szabadkán a korábban Hitler nevét viselő teret előbb Édouard Herriot-ról, a még életben lévő egykori francia miniszterelnökről, a francia ellenállás egyik jelképes

93 Az adai utcanevek. *Magyar Szó* (Újvidék), 1947. március 7. 6.

94 R. S.: Apatin, az utcanevek és házszámok dzsungelje. *Magyar Szó* (Újvidék), 1947. november 15. 5.

95 Új utcanevek Zrenyaninban. *Magyar Szó* (Újvidék), 1948. március 20. 6.

alakjáról nevezték el, majd alig néhány hónappal később, 1945 végén Sztálin lett a névadó – de csak 1949-ig. Egy következő évből származó térképen a szovjet pártfőtitkár nevét Kossuth Lajoséra (Košut L alakban) cserélték,[96] bár a helyi sajtóban nem találtuk nyomát e név használatának. A Városház mögötti térnek (ma Szabadság tér) öt év alatt ez már a negyedik elnevezése volt.[97]

Az említett térkép alapján az akkori szabadkai utcanevek körülbelül 2%-a emlékeztetett a magyarokra, bár nem minden esetben egyértelmű, hogy egy-egy személyt hová is soroljunk. Hunyadi János ugyanis Sibinjanin Janko néven szerepelt, de volt még Dugović Titus utca is. A térképen rajtuk kívül megtaláljuk még Adi Endre, Bajči Žilinski, Djoni Geza, Doža Djerdj, Kostolanji Dеže, Jožefa Atila, Lanji Endre, Mešterhazi Kalman, Petefi Šandor, Tančić Mihalj nevét is. A városi könyvtár igazgatója játszott kulcsszerepet abban a bizottságban, amelynek javaslatára 1950 végén közel 170 új utcanevet fogadtak el. Személynevekkel helyettesítették a nevetségesnek minősített korábbi neveket (mint a Kedves utca, Zárt utca, Szűk utca). Az új névadók közt további magyar személyiségek szerepeltek.[98]

Összegzés

A vizsgált területeken 1944 őszétől megismétlődtek a korábban tapasztaltak: a rendszerváltás ismét nagyszámú utcanév cseréjével járt. Ez különösen az 1938-tól Magyarországhoz visszacsatolt területeken volt feltűnő, ahol újra az ott élő magyarokra utaló jelek, emlékek eltüntetésére, a közterek „nemzetiesítésére" került sor. Ennek egyik leglátványosabb módja az utcanevek megváltoztatása volt.

A német és magyar csapatok kiűzését követően az új városvezetők vagy katonai parancsnokok fontos teendői közé tartozott a területek fölötti uralmat vissza- vagy elnyerő államok szimbolikus térfoglalásának megvalósítása. Már az első hetekben mindenütt megtörtént a tengelyhatalmak vezetőire vagy a korábbi magyar fennhatóságra emlékeztető utcanevek cseréje. Ugyanebből az alkalomból örökítették meg például a háborúban győztes szövetséges országok vezetőit vagy az antifasiszta

[96] https://subotickaistorija.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/11/1950_subotica_danas_juce_sutra.jpg (Utolsó letöltés: 2026. január 26.)

[97] Tizenhét népbizottságot szerveznek a szuboticai járásban. Új nevet kapott több szuboticai utca. *Magyar Szó* (Újvidék), 1945. december 29. 2; Lamnić, Ljudevit Vujković: Prilog o subotičkim ulicama i njihovim nazivima. (Értekezés a város utcáiról és azok elnevezéseiről). *Ex Pannonia*, 2012/15–16. 54–70. https://suistorija.files.wordpress.com/2016/04/expannonia-15-16.pdf (Utolsó letöltés: 2025. november 22.) Bajmokon a Tolbuhin utcából Dózsa György utca lett. Mojzes, 2003. 17.

[98] Új utcanevek Szuboticán. *Magyar Szó* (Újvidék), 1950. december 15. 2. Az újsághírben szereplő utcanevek közül a későbbiekben nem mindegyiknek találtuk nyomát. Például Kossuth utcáról nem tudunk, Szabadkán 2002-től létezik Kossuth Lajos tér. https://www.magyarszo.rs/vajdasag/szabadka/a.299338/A-Kossuth-Lajos-ter (Utolsó letöltés: 2026. február 21.)

harc mártírjait. Mint annyiszor a hivatalos utcanevek megjelenése óta, a hála jeleként használták azokat, hiszen gyors, olcsó és egyszerű lehetőséget nyújtottak a tisztelet kifejezésére.

Idővel az utcanévtáblákon is egyre határozottabban bontakozott ki a kommunista párt emlékezetpolitikája és propagandája. Ideológiájuk központi eleme volt az egyértelmű szakítás a korábbi „romlott" rendszerekkel, amit az utcatáblákon is megvalósíthattak: a „sötét" múltat így kívánták sötétbe borítani, a felejtés homályába száműzni, végeredményben kiiktatni a történelemből. Az összeférhetetlen „reakciós" és „haladó" erők megkülönböztetésére, a követendő hagyomány és a példamutató személyiségek kijelölésére, egyszersmind kisajátításukra törekedtek, ennek szolgálatába állították az utcaneveket. Ott is megjelentek az általuk fontosnak tartott történelmi események, ünnepek, értékek, a megújított panteonba beemelni kívánt szocialista gondolkodók, munkásmozgalmi hősök, kommunista politikusok, katonatisztek, partizánok, egykori parasztvezérek.

A nyelvi tájkép változásának mértéke, módja és menetrendje azonban országonként eltért. Az sem mindig egyértelmű, hogy mit tekintsünk magyar utcanévnek. A magyarnak tartott híresség eket megörökítőket sem feltétlenül sorolhatjuk ide. Őket ugyanis időnként a többségi nemzet is magáénak vallotta, mint Hunyadi Jánost, Zrínyi Miklóst vagy Gozsdu Manót. Máskor az államalkotó nemzetbe asszimilálódott személyiségekről volt szó, mint Alexandru Moghioroş (Mogyorós Sándor), akiről Kolozsváron utcát neveztek el, de az egyik legismertebb bukaresti piac is az ő nevét viselte. Rákosi a többi „baráti" ország kommunista politikusai mellett szerepelhetett az utcanévadók közt, neve nem a település magyar jellegére, hanem a proletár internacionalizmusra utalt. A lengyel Bem alakja ugyanakkor a magyar szabadságharccal forrott össze, míg Kálvin is egyértelműen a magyar nyelvű reformátusokra emlékeztetett. Máskor a kétségtelenül magyar neveket sajátos alakban tüntették fel – így lett Kinizsi Pálból Pavel Chinezu, Kosztolányi Dezsőből Kostolanji Dеže vagy Munkácsból Munkecsovo.

Míg a két világháború között leginkább Csehszlovákiában érvényesültek a magyarok nyelvi jogai, a vizsgált korszakban éppen ezeken a területeken jártak el a legszigorúbban az új (csehszlovák és szovjet) hatóságok: a magyar utcaneveknek (a Rákosi nevét viselők kivételével) írmagja sem maradt. Fordított folyamatoknak lehetünk a tanúi Romániában, ahol 1944 őszétől a magyar és román híresség ek neve nagy számban megfért egymás mellett az utcanevekben. A második bécsi döntés után adott magyar utcanevek közül számos változatlan maradt, az új utcanévadó személyiségek közt sok magyart találunk, több nagyvárosban helyeztek ki kétnyelvű utcanévtáblákat, néhány megyében pedig egy időre hivatalossá vált a magyar nyelv. A magyar utcanevek száma ugyan általában itt sem tükrözte a nemzetiségi arányokat, azonban összehasonlíthatatlanul magasabb volt, mint 1940 előtt.

A II. világháború utáni években a magyar nyelvterületen elsőként az ismét Romániához kerülő városokban jelent meg Rákosi, Martinovics, Marx, Lenin, Engels,

Sztálin, Churchill vagy Roosevelt neve az utcanévtáblákon. A szovjet pártfőtitkárról például már 1944 végén neveztek el utcát Marosvásárhelyen és Nagyváradon, valamivel később Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredán, Margittán vagy Szatmáron. Magyarországon erre valamivel később és ekkor még kevés helyen került sor

Ugyancsak itt neveztek el először utcákat Bartókról, Kodályról, Móriczról vagy Tóth Árpádról, és az elsők közt itt tisztelték meg ilyen módon Babitsot, Juhász Gyulát és Kosztolányit is. Úgy tűnik, hogy az ekkor szerephez jutó helyi szociáldemokrata vagy kommunista politikusok, értelmiségiek nagy hangsúlyt fektettek az akkori közelmúlt kiemelkedő irodalmi-művészi teljesítményeinek elismerésére. A megörökített szerzők mindannyian a modern irányzatok hívei voltak, saját eszközeikkel a „régi világgal" való szakítást képviselték, így alkalmasnak tűntek az új korszak eszményei közé való felvételre. A megújuló kánont a romániai magyarok közt feltűnően gyorsan kívánták érvényesíteni.

Jugoszláviában a Vajdaság bizonyos fokú autonómiát kapott, itt is lehettek magyar utcanevek, ám közel sem olyan mértékben, mint Romániában. E két országban a magyar közösségeknek is volt némi beleszólásuk az utcanevek megállapításába: bizottságok jöttek létre ennek érdekében, azok munkájában pedig számos szereplő vehetett részt: politikusok és a helyi közigazgatás és a különböző hivatalok illetékesei mellett újságírók vagy a tudományt képviselő egyetemi vagy középiskolai tanárok, könyvtárigazgatók.

A kommunista hatalomátvétel és a köztársaság kikiáltása Romániában és Jugoszláviában szintén jelentős változásokat hozott – például az egykori Dél-Erdély városaiban, amelyek utcanévszerkezete az előző negyedszázadban viszonylag változatlan maradt. Ott is megszabadultak az egykori uralkodó dinasztiákra vagy polgári politikusokra, esetleg jobboldalinak tartott katonatisztekre emlékeztető utcanevektől. Ennek köszönhetően e két ország vizsgált településein nem egészen egy évtized alatt egy-egy utca 4, sőt akár 5 nevet is viselhetett.[99] E városokban tovább nőtt a helyi viszonyokkal semmiféle kapcsolatban nem álló emlékeztető nevek száma és aránya, ami egyben a hajdani tájékoztató utcanevek feláldozásával járt.

[99] Pl. Marosvásárhelyen: Ion Arion utca – Előd utca (1941) – Alexici utca (1946) – Markos utca (1948). Hasonló évszámokkal ugyanott: Amos Frâncu utca – Gyóni Géza utca – Batsányi utca – Vasile Roaită utca, Ion Pop Florentin utca – Vereckei utca – Vlahuţă utca – Liebknecht utca. Szabadkán: Szabadság tér – Hitler tér (1941) – Herriot tér (1945) – Sztálin tér (1945) – Kossuth tér (1950).

FELHASZNÁLT IRODALOM

Korabeli újságcikkek

24 órán belül el kell távolitani a régi utca- és házszámjelző táblákat. *Világosság*, 1945. szeptember 22. 3.
70 utcát keresztelt újjá a városi tanács. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1946. február 21. 2.
A kisebbségi nemzetiségek jogállásáról szóló törvény. *Népi Egység*, 1945. február 16. 2.
A kolozsvári utcák új elnevezése I–V. *Erdély*, 1945. november 14. 4,; november 23. 4.; november 25. 4.; november 30. 4.; december 14. 3.
A nemzetiségek szabályzatáról szóló törvénytervezet szövegét közlik a bucureşti lapok. *Szabad Szó* (Temesvár), 1944. december 14. 1.
A nemzetiségi statútum végrehajtási utasításának rendelkezései. *Erdély*, 1946. október 4. 4.
A nemzetiségi törvénytervezet alapelvei az udvarhelyi határozatban. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1946. július 3. 2.
A noviszádi háztulajdonosok figyelmébe! *Szabad Vajdaság*, 1945. augusztus 2. 4.
A nyelv szabadsága. Megjelent a nyelvrendelet. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. január 22. 3.
A román nemzetiségi szabályzat. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. február 10. 3.
A romániai magyar szabadságharcosok emlékét is meg kell örökíteni az utcák új elnevezésével. *Szabad Szó* (Temesvár), 1948. január 15. 3.
Apróhirdetések. *Fáklya*, 1948. október 31. 12.
Az adai utcanevek. *Magyar Szó* (Újvidék), 1947. március 7. 6.
Az emberiség, a nép és a város igaz történelmi neveit viselik ezentúl a nagyváradi uccák. *Új Élet*, 1945. szeptember 2. 4.
Az időközi bizottság ezévi első ülésén megváltoztatták a volt királyi család és a régi magyar reakciós uralomra emlékeztető utcaneveket. *Erdély*, 1948. január 9. 3.
Az ODA biharmegyei bizottságának ülése. *Új Élet*, 1945. március 3. 2.
Az olvasóé a szó. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. május 21. 6.
Az utcanevek. *Erdély*, 1947. április 16. 1.
Az utcanevek felülvizsgálását úgy kell elvégezni, hogy az se a magyar se a román lakosság érzékenységét ne sértse. *Erdély*, 1947. április 11. 3.
Belügyminiszteri látogatás a Székelyföldön. *Népi Egység*, 1945. július 17. 1.
Bizottság dolgozza ki a kolozsvári új utcanevek tervezetét. *Világosság*, 1945. július 1. 7.
Életbelépett a nemzetiségi szabályzat. *Szabad Szó* (Temesvár), 1945. február 15. 2.
Előkészület a választásokra. *Vörös Zászló* (Beregszász), 1945. december 20. 2.

Eltávolítják a királyra és családja tagjaira vonatkozó utcaneveket. *Romániai Magyar Szó*, 1948. január 15. 6.
Eltávolítják a középületekről a királyi címert. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1948. január 10. 2.
Eltűnnek a királyi nevek Nagyvárad utcáiról. *Romániai Magyar Szó*, 1948. január 18. 7.
Garázda Péter: Brassói ekhó. *Magyar Nemzet*, 1947. szeptember 4. 3.;
Gombos az új arcú bácskai falu. *Magyar Szó* (Újvidék), 1946. június 27. 5.
Halál a fasizmusra – Szabadság a népnek! *Magyar Szó* (Újvidék), 1946. január 25. 4.
Hírek. *Erdély*, 1945. július 18. 3.
Hírek. *Erdély*, 1945. augusztus 2. 3.
Hírek. *Népi Egység*, 1945. július 29. 4.
Hírek. *Szabad Szó* (Temesvár), 1949. december 10. 5.
Horia-utca és Dózsa-utca. *Szabad Szó* (Temesvár), 1945. április 6. 2.
Kérdezzük. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. május 7. 3.
Közzéteszik Kolozsvár új utcaneveit. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1945. augusztus 5. 4.
Magyar utcanevek Újvidéken. *Új Magyarország*, 1948. márc. 6. 2.
Malinovszki marsall és Cambrea tábornok is utcát kapott Sepsiszentgyörgyön. *Világosság*, 1945. február 23. 3.
Malinovszky tábornagyról teret neveztek el Kolozsvárt. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1944. november 14. 3.
Megkezdjük Kolozsvár új utcaneveinek közlését. *Világosság*, 1945. november 11. 2.
Megörökítik Petőfi nevét a Cenk alatti városban. *Romániai Magyar Szó*, 1947. december 6. 7.
Mesélő várostérkép. *Magyar Szó* (Újvidék), 1968. január 7. 14.
Mi az igazság a kolozsvári utcanevekkel? *Világosság*, 1945. július 18. 3.
Mit kíván a romániai magyarság? *Világosság*, 1946. július 8. 4.
Mozaik Kolozsvárról. *Népi Egység*, 1945. július 1. 4.
Petőfiről és Adyról neveztek el uccát Aradon. *Romániai Magyar Szó*, 1948. január 15. 6.
R. S.: Apatin, az utcanevek és házszámok dzsungelje. *Magyar Szó* (Újvidék), 1947. november 15. 5.
Szabó Árpád, Ocskó Teréz és Fónagy János emlékét utcanevekben is megörökítette Temesvár város vezetősége. *Szabad Szó* (Temesvár), 1948. február 14. 2.
Számonkérjük. *Erdély*, 1945. szeptember 25. 3.
Száz temesvári utca új nevet kap. Petőfiről és a Bánság demokratikus újságíró harcosairól is neveznek el utcákat. *Szabad Szó* (Temesvár), 1948. január 14. 2.

Tizenhét népbizottságot szerveznek a szuboticai járásban. Új nevet kapott több szuboticai utca. *Magyar Szó* (Újvidék), 1945. december 29. 2.
Tudományos, művészeti és kulturális bizottság a vajdasági helységnevek és utcanevek megállapítására. *Magyar Szó* (Újvidék), 1946. március 8. 6.
Új kolozsvári utcanevek. *Világosság*, 1945. november 15. 2.; november 16. 2.; december 12. 2.
Új tagok a marostordamegyei időközi bizottságban. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1947. december 20. 2.
Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948 január 11. 3.
Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948 január 11. 3.
Új utcanevek Brassóban. *Népi Egység*, 1948. január 30. 8.
Új utcanevek Csíkszeredában. *Népi Egység*, 1946. január 5. 2.
Új utcanevek Noviszádon I–II. *Magyar Szó* (Újvidék), 1948. február 26. 8.; 1948. február 27. 6.
Új utcanevek Szatmáron. *Erdély*, 1948. január 17. 2.;
Új utcanevek Szuboticán. *Magyar Szó* (Újvidék), 1950. december 15. 2.
Új utcanevek Zrenyaninban. *Magyar Szó* (Újvidék), 1948. március 20. 6.
Új utcanevek. *Szabad Szó* (Marosvásárhely), 1944. december 8. 3.
Új utcanevek. *Szabad Szó* (Temesvár), 1949. október 6. 5.
Utcanevek magyar szabadsághősökről Újvidéken. *Friss Ujság*, 1948. február 29. 6.
Város az új nap ragyogásában. *Népi Egység*, 1945. október 25. 3.
Vescan Teofil: A románok nevében a közeledésért. *Világosság*, 1945. október 7. 3.

Szakirodalom

Bartos-Elekes Zsombor: Múltidéző utcaneveink. Kolozsvár és Brassó az utóbbi másfélszáz évben. *Névtani Értesítő*, 2021/43. 113–134. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.7
Bura László: *Öt évszázad utcanevei. Szatmárnémeti (Satu Mare) (1500–2000)*. Szatmárnémeti: Szatmár Megyei Hírlap, 2007.
Chloupek, Brett R.: Public Memory and Political Street Names in Kosice: Slovakia's Multiethnic Second City. *Journal of Historical Geography,* Volume 64, 2019. 25–35. https://doi.org/10.1016/j.jhg.2018.11.007
Csernicskó István: *Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Ungvár: Autdor-Shark, 2019.
Demeter János: *Századunk sodrában*. Bukarest: Kriterion, 1975.
Dobos Sándor: Changes of place-names in the territory of present-day Transcarpathia from 1898 to 2000. In: Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Ungvár: Autdor-Shark, 2016. 187–206.

Erőss Ágnes: *Szimbolikus terek és térhasználat többnemzetiségű városokban: Beregszász és Nagyvárad példája*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE, 2018. https://doi.org/10.15476/ELTE.2018.051

Horony Ákos – Orosz Örs – Szalay Zoltán: *A hely nevei, a nyelv helyei. A kisebbségi nyelvi jogok története Szlovákiában 1918–2012*. h. n. [Somorja]: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2012.

Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940–1944 között*. Nagyvárad: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, 2014.

Lakatos Artúr: Kolozsvári terek, utcák szimbolikájának változása a szocialista évtizedek alatt. Trendek, szobrok, utcanevek. *Székelyföld*, 2015/8. 93–120.

Lakatos Artur: A szimbolikus terek változása Kolozsváron 1945–1967. *Közép-Európai Közlemények*, 2015/2. 121–134.

Lamnić, Ljudevit Vujković: Prilog o subotičkim ulicama i njihovim nazivima. *Ex Pannonia*, 2012/15–16. 54–70. https://suistorija.files.wordpress.com/2016/04/expannonia-15-16.pdf (Utolsó letöltés: 2026. május 13.)

László Andor: Az utcanevek szimbolikus szerepe a dualista korszak Magyarországának nemzetiségek lakta területein. *Regio*, 2023/2. 81–100.

László Andor: „A legnagyobb irredenta: a magyar helység- és utcanevek használata." Utcanevek az utódállamokban 1918–1938 között. *Regio*, 2023/3. 116–148.

László Andor „Kolozsvár magyarsága 22 éven át őrizte szívében az utcák magyar elnevezését." Utcanevek a Magyarországhoz visszatért területeken. *Regio*, 2024/2. 140–164. Light, Duncan – Nicolae, Ion –Suditu, Bogdan: Toponymy and the Communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965. *GeoJournal*, 2002/2. 135–144.

Lőrincz György: *Amíg csak él az ember. Székelyföldi tájak, sorsok*. Bukarest: Kriterion, 1980.

Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március). In: Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (összeáll.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár – Csíkszereda: Erdélyi Múzeum-Egyesület - Pro-Print Könyvkiadó, 2003. 61–62.

Mojzes Antal: *Bajmok utcanevei*. Szabadka: Grafoprodukt, 2003.

Pál-Antal Sándor: *A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 1997.

Pejin Attila: *Zenta utcanévlexikona*. Zenta: Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2003.

Robotos Imre: Nagyváradi utcasarkok. *Kritika*, 1988/9. 10–12.

Rus, Dorin-Ioan: Influenţa factorului politic asupra denumirilor de străzi din Reghin. Historia Urbana, 2007/1–2. 213–236.

Rusu, Mihai Stelian: Shifting urban namescapes: street name politics and toponymic change in a Romanian(ised) city. *Journal of Historical Geography*, 2019/65. 48–58.

Rusu, Mihai Stelian: Sequencing toponymic change. A quantitative longitudinal analysis of street renaming in Sibiu, Romania. *PLoS ONE*, 2021/16. e0251558. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251558

Rusu, Mihai Stelian – Croitoru, Alin: *Politici ale memoriei în România postsocialistă. Atitudini sociale față de redenumirea străzilor și înlăturarea statuilor*. Institutul European Iași: Editura Institutul European, 2022. 68.

Sebestyén Mihály (szerk.): *Időtár 4. Marosvásárhely történeti kronológiája 1945–1989.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2014.

Varga E. Árpád (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. I– V.* Budapest – Csíkszereda: Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, 1998–2002.

Vigh Károly: *Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia, 1996.

Térképek

Szabadka 1950-es térképe. https://subotickaistorija.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/11/1950_subotica_danas_juce_sutra.jpg (Utolsó letöltés: 2026. május 13.)

Levéltári források

Arhivele Naţionale ale României-Serciviul Judeţean Mureş. Fond: Primăria municipiului Târgu Mureş. Sfatul Popular al oraşului Târgu Mureş (Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala. Fond: Marosvásárhely város polgármesteri hivatala. Marosvásárhely város Néptanácsa) 70/1948. (rövidítve: RNLtMvhNt 70/1948)